

Traumatiska upplevelser - sönderslitna minnen

Rolf Künstlicher

När psyket överväldigas

För att vi skall kunna orientera oss i en kaotisk värld och skapa oss en uppfattning om dess beskaffenhet måste vi kunna återge och minnas olika upplevelser och händelseförlopp. Själva minnesarbetet är nödvändigt om vi skall kunna bilda oss en uppfattning om vad händelser och upplevelser betyder för oss. Då vidgar vi vår horisont och får en fördjupad erfarenhet. **Vi är dem vi är utifrån vad vi lär oss och vad vi minns.** Det är minnen som binder ihop vårt mentala liv.

Vi översätter och rekonstruerar upplevda sinnesintryck, känslor och skeenden oavbrutet till tankar och ord som vi kan förmedla med hjälp av språk. Det är så psyket bearbetar yttre och inre intryck för att integrera dem i sin erfarenhetsväv, en väv som styr vårt handlande. Det är psykets symboliseringsarbete och den som symboliserar har skapat ett **tolkningsrum** åt sig själv. Förmågan att symbolisera gör världen meningsfull. Här talar jag om hur vi med hjälp av minnen skapar meningsbärande berättelser. Minnen blir då det som kan minnas och berättas. Och glömmas.

Meningsbärande berättande minnen är inte problematiska ur ett psykoanalytiskt perspektiv. Psykoanalysens intresse är de minnen som inte är omedelbart tillgängliga för medvetandet eller inte låter sig erinras. Det är således de upplevelser, impulser och fantasier som inte tillåts tillträde till medvetandet som är väsentliga, exempelvis följderna av psykiska trauman.

Freud säger i sina föreläsningar från 1917 om den traumatiska händelsen att *”det är som om dessa patienter aldrig riktigt kunde bli den kvitt, som om den fortfarande låg framför dem som en olöst aktuell uppgift.... Så kallar vi en upplevelse som inom en kort tidsperiod tillför själslivet ett sådant starkt ökat antal retningar att det inte är möjligt att avlägsna eller bearbeta dem på det vanliga sättet...”* (Sskr 1:256) Med András Pöstyénys ord: ”ett trauma uppstår när verkligheten sköljer över oss med en brutalitet och i en sådan takt att det överstiger vår upplevelsekapacitet .. [och] strängt taget kan vi inte leva oss in i det traumatiska i en situation då det traumatiska är just det som inte är upplevbart i den.” (Pöstyényi, 1996)

När psyket överväldigas av något obegripligt blockeras förmågan att tänka och därmed att symbolisera dvs. göra händelseförloppet begripligt. Tolkningsrummet kollapsar och det går inte längre att skapa ett berättande minne av skeendet. Kvar blir delvis osymboliserade minnesspår eller fragment av sinnesintryck. Då blir det viktiga inte minnen som är tillgängliga eller implicita minnen som kan göras tillgängliga, utan just dessa händelser som aldrig blev fullt ut upplevda och symboliserade och där just frånvaron av minnesarbete kommer att bli styrande fast utom vårt medvetande. Som Freud (1914) tydliggör, iscensätts dessa fragment som upprepningar, utan att patienten vet om att han upprepar. Tvånget att upprepa samma scenario gång på gång visar på psykets misslyckade försök att få in det outhärdliga i ett psykiskt arbete och göra det till en del av den psykiska verkligheten.

I någon mening har vi alla utsatts för något ohanterligt i våra liv, dvs. traumatiserats. Jean Laplanche lyfter fram de universella elementen i Freuds ursprungliga traumateori. Han framhåller att varje barns psyke konfronteras med alltför mycket alltför tidigt. Psykoanalytisk teori kan alltså inte bortse ifrån att när spädbarnet möter vuxenvärldens handlingar och språk möter det också omedvetna och sexuella budskap. Exempelvis när en mamma ammar sitt barn kan hon inte undgå att förmedla motstridiga impulser till sitt barn som lust, äckel, sexuell njutning, smärta, raseri, närhet och avståndstagande. Dessa impulser förmedlas till barnet som gåtfulla budskap, omedvetna även för den vuxne, och de väcker frågor hos barnet som ännu inte kan bearbetas och uttryckas i ord. Detta är Laplanche's beskrivning av ett infantilt trauma - trauman som vi alla bär på.

Den vuxnes omedvetna konflikter präntas in i barnets omogna psyke som något främmande och ohanterligt, som barnet strävar efter att tyda för att förstå sig själv i sin existens. Och det som förblir översättbart lever kvar likt en främmande kropp som ständigt insisterar på att bli översatt och begripligt. Det främmande driver barnet att tänka, fantisera och skapa hypoteser eller med andra ord börja symbolisera, vilket är själva premissen för en psykisk förändring och mognad. Möjligheten att symbolisera och använda ord och associationer bidrar till psykets rörlighet och självreparerande processer.

Förmågan att ta in och symbolisera obegriplig kommunikation är bräcklig.

Traumatiserande händelser kan överskrida en gräns så att psyket överväldigas och den sköra erfarenhetsväven trasas sönder. ”I detta läge kan inga strukturer bildas, ingen

mening ges inom det psykiska 'område' där det inträffar så länge som tillståndet pågår.”
(Pöstényi)

Om psykets sköra väv trasas sönder vad blir då konsekvenserna? André Green () säger att ett traumatiskt ”för mycket” orsakar en mental kortslutning och Eric Kandell () beskriver i sin forskning på minnesprocesser på en mikrobiologisk nivå att det som händer, när något chockartat inträffar, är att det katastrofala blockerar neurala processer och omöjliggör att den perceptuella upplevelsen kan omvandlas till en levd erfarenhet. Det emotionella hotet driver fram ett sammanbrott som ger upphov till varaktiga neurala spår. Kandells med fleras forskning visar hur det katastrofala avspeglas i neurofysiologiska förändringar som sätter spår i långtidsminnet. (Kandel, **Malabou**)

För att begränsa konsekvenserna av traumats intrång använder sig psyket av negativ hallucination. Negativ hallucination är en process som försöker dämpa psykets uppjagade tillstånd, vilket kan leda till att vitala strukturer suddas ut. Enligt André Green () skapas ett hål som antingen kan ge plats åt en representation av förlusten och då fungerar negativ hallucination som ett skydd mot det katastrofala, men negativ hallucination kan också bidra till att destruera psykiska strukturer efter ett oöverstigligt psykiskt våld och då kan katastrofen inte representeras psykiskt. Det psykiska hålet förblir irreparabelt och fortsätter att på ett dolt vis styra ens liv.

Vad som återstår är oföränderliga perceptuella fragment som vittnar om svårigheterna att känna och tänka om det katastrofala. Dessa fragment är både välbekanta och främmande samtidigt och delvis utom medvetande. Traumat omformar psyket så att subjektet känner sig främmande inför sig själv.

Vad händer då med en person om hon eller han skulle få kontakt med olevda () upplevelser som inte har kunnat symboliseras, det som psyket inte uthärdar? Om försöken att införliva det traumatiserande ständigt misslyckas återstår upprepningstvång, mardrömmar och frusna minnesfragment. När symboliseringsarbetet blockeras skapas inga nya associationsbanor, utan psyket fastnar i rigida reaktionsmönster. Den psykiska utvecklingen hämmas. Rigiditeten blir ett skydd mot psykisk smärta och förvirring eller psykiskt sammanbrott och om rigiditeten utmanas kan skyddet raseras.

Romanen Austerlitz

Här vill jag försöka beskriva några av konsekvenserna av ett psykiskt trauma som trasar sönder strukturer så att det traumatiska skeendet förblir ett ständigt nu. Följden blir att traumat varken kan minnas i meningen berättas och förstås eller glömmas. Till min hjälp kommer jag att använda ett fiktivt fall - Sebalds roman Austerlitz, då den skildrar ett irreparabelt traumatiskt skeende i barndomen. Romanen, som jag uppfattar som en fiktiv dokumentär, skildrar ett unikt och säreget levnadsöde, ett öde som samtidigt representerar miljontals andra öden. Jag kommer att dra ut några enstaka trådar ur denna romans rika väv för att åskådliggöra min fråga.

Inledningsvis möter berättaren Jacques Austerlitz, när denne sitter i väntsalen på Antwerpens centralstation någon gång under andra hälften av 60-talet helt absorberad av byggnadens och kupolens arkitektoniska detaljer. Här börjar berättelsen om en vänskap mellan berättaren och Austerlitz som först varade i knappt tio år och som sen återuppstod efter tjugo år avbrott.

Austerlitz är arkitekturhistoriker och upptagen av hur arkitekturen speglar omedvetna samhällseliga föreställningar. Som läsare förstår man, ju mer berättelsen vecklar ut sig, att hans intill besatthet gränsande intresse för försvarsfästningar och järnvägsstationer med alla dess detaljer även är uttryck för hans inre värld, att besattheten tjänstgör som ett undvikande av något och samtidigt pekar den på behovet av skydd mot upplevelser som är ohanterliga för honom och som han därför inte kan ha någon medveten kontakt med.

Vi får följa berättarens och Austerlitz olika möten i skilda städer i Europa. De fördjupar sig i samtal om arkitekturhistoria och Europas försvarsfästningar. Austerlitz berättar *"att han än idag lydde en impuls som han själv inte riktigt kunde förstå men som på något vis hängde ihop med en redan tidigt märkbar fascination inför idén om ett nätverk, exempelvis hela järnvägssystemet..... [att han] nästan dagligen, framför allt under morgon- och kvällstimmar [hade] uppsökt någon av de stora järnvägsstationerna, ... , för att se på när ånglokomotiven körde in i de sotsvarta glashallarna eller de klart upplysta, hemlighetsfulla pullmantågen tyst gled iväg, för ut i natten likt skepp på havets oändliga vidder. Inte sällan ... hade han då råkat in i de vådligaste känslösvirvar, helt obegripliga för honom själv."* Berättaren observerar *"och det var och förblev också den enda antydning om hans själsliv som han tillät sig."*(36-37)

De möts och samtalar om skilda ämnen, men efter tio år förlorar berättaren Austerlitz ur sikte. Till synes av en slump stöter berättaren på Austerlitz i London mer än 20 år senare. När de återförenas talar Austerlitz om sin saknad efter en lyssnare, någon som kan dela hans tankar och ta emot hans berättelser. Bit för bit får vi ta del av Austerlitz levnadsöde. När han 15 år gammal skall skriva sina examensarbeten på den internatskola där han blev placerad, eftersom hans fostermamma avlidit och fosterpappan blivit psykiskt sjuk, får han inte skriva det namn fosterföräldrarna gav honom, Dafydd Elias, utan ett annat namn, Jacques Austerlitz på sina examenspapper. Ordet Austerlitz sa honom inte ett dugg. Han säger

”Alltsedan min barn-och ungdom ... har jag inte vetat vem jag i själva verket är. Från den där jag står idag ser jag naturligtvis att enbart mitt namn och det faktum att detta namn undanhölls mig ända tills mitt femtonde år borde ha satt mig på spåret och fått mig att ana min härkomst, men på sistone har jag också fått klart för mig varför en instans som går före eller står över min tankeförmåga och som tydligen med största förtänksamhet styr och ställer någonstans i min hjärna alltid har bevarat mig för min egen hemlighet och systematiskt hindrat mig från att dra de närmast till hands liggande slutsatserna...” 47

Austerlitz förmedlar hur en instans styr honom bortom hans egen kontroll och, att den vill skydda honom från att se, som om det i hans inre finns något främmande. Han talar om en makt som skall skydda honom från hans egna hemligheter och hindra honom från att dra de närmast till hands liggande slutsatserna. Han förmår inte att rannsaka sina egna upplevelser och då blir hans inre värld torftig.

Austerlitz berättar att han växte upp i en liten landsortsstad i Wales hos en kalvinistisk predikant, Emyr Elias och hans ängsliga hustru.

”Det har alltid varit omöjligt att tänka tillbaka på detta olyckliga hus.. Så minns jag nästan ingenting från min första tid mer än hur smärtsamt det var att bli tilltalad med ett annat namn. Och hur hemskt att sedan mina egna plagg försvunnit tvingas gå omkring i de där engelska kortbyxorna.. Och jag minns att jag låg vaken i timmar därför att jag försökte föreställa mig ansiktena hos dem som, var jag rädd för, av egen förskyllan hade övergivit; men först när tröttheten förlamade mig och ögonlocken föll

ihop i mörkret såg jag för ofattbart kort ögonblick, mor som böjer sig ner mot mig eller far som leende just sätter på sig hatten. [48]

Morgonens uppvaknande tvingar honom möta den plågsamma verkligheten att han lever i en främmande omgivning utan sina föräldrar. Hans hallucinatoriska bilder berättar både om hans förluster men också om hans försök att uthärda sin smärta genom önsketänkande. Han för en kamp för att bibehålla kontakten med sina livsavgörande primära relationer samtidigt som han måste sudda ut dem för att uthärda. Gradvis utvecklar han en form av karantän-och immunsystem för att skydda sig mot avslöjanden vilka skulle kunde påminna honom om hans tidigare liv och då bli hotande mot hans inre balans.

Genom sin intellektuella verksamhet och ständiga resor runt om i Europa har han kunnat hålla sin djupa melankoli i bakgrunden. Men gradvis börjar hans försvarssystem krackelera och melankolin får ta all plats.

”Det var som pockade en sjukdom som redan länge hade verkat inom mig på att bryta ut... jag anade att i själva verket ägde jag varken minne eller tankeförmåga ..... och att jag i hela mitt liv alltid bara hade utplånat mig och vänt mig bort från världen och mig själv ...”128

Nätterna igenom är han ute och vandrar för att hålla ångesten i schack och söker sig då till Londons transportsystem.

”Därvid hände upprepade gånger på stationerna att jag bland dem som kom emot mig i de kakelklädda gångarna ... eller bland dem som jag skymtade bakom de grå rutorna i ett just avgående tåg tyckte mig känna igen ett ansikte som var mig förtroget sedan mycket långt tillbaka. Alltid fanns det hos dessa bekanta ansikten något som skilde dem från alla andra, något suddigt ... och de förföljde och oroade mig flera dagar i sträck.”

Det är som om hans inre spökvärld blir förkroppsligad runt omkring honom. När bortträngningen sviktar och vidden av det katastrofala blottas, inser han att han *”så långt tillbaka [han] kan minnas, har stått på botten av en ohjälplig förtvivlan.”*

Han förmår inte länge hålla undan minnesfragment som driver genom hans medvetandes ytterområde, *”minnen bakom vilka och i vilka det dolde sig ting som gick*

mycket längre tillbaka ändå.” Och en dag när han än en gång vandrar omkring på Liverpool Street Station faller ljuset in på ett särskilt vis genom väntsalens kupol.

142” Faktiskt kände jag det som om väntsalen i vars mitt jag stod likt en bländad innehöll alla stunder i mitt förflutna, alla mina i alla tider undertryckta, utplånade farhågor och önsknningar. [...] Kanske var det också därför jag i salens halvdunkel såg två medelålders personer klädda som på trettioalet [...] jag såg också pojken de hade kommit för att hämta. Han satt ensam för sig själv på en bänk på sidan. Hans ben i vita knästrumpor nådde inte ner till golvet än [...] det måste ha varit till denna väntsal jag hade anlänt när jag kom till England för över ett halvsekel sedan. [...] Jag kände hur något rämnade i mig, kände skam sorg eller något helt annat som man inte kan tala om därför att det saknas ord för det, liksom jag den gången saknade ord när de två främmande människorna vilkas språk jag inte förstod kom fram till mig. Jag minns bara att jag då jag såg pojken sitta på bänken tvärsigenom en dov omtöckning blev medveten om den ödeläggelse som övergivenheten hade ställt till inom mig under de många år som gått, och att jag greps av en fruktansvärd trötthet vid tanken på att jag aldrig hade varit verkligt levande eller att jag föddes först nu, så att säga dagen innan jag skulle dö.”

Austerlitz har öppnat upp sig inför sig själv och utan att han är varse det är hans uppmärksamhet inriktad på att förstå vad som har hänt honom. En dag, när han befinner sig i ett antikvariat en tid senare, råkar han höra en radiointervju med två kvinnor som varit med när de som judiska barn transporterades 1939 med färjan Prague över Nordsjön till England. I det ögonblicket ser han också sig själv vänta vid en kaj i ett långt led med barn uppställda två och två.

Den plötsliga insikten får honom att inleda egna efterforskningar om sitt ursprung. Bara det att namnet Prag benämndes var tillräckligt för att övertyga honom om att det var till staden Prag han måste resa. ”Jag hade nätt och jämnt anlänt till Prag förrän jag återfann platsen för min tidigaste barndom, den plats som så långt tillbaka jag kunde minnas hade varit spårlöst borta ur mitt minne... När jag kände Sporkovas ojämna gatstenar under mina fötter kändes det som om jag redan hade gått dessa vägar, som om mitt minne öppnade sig inte genom att jag ansträngde mig att tänka efter utan genom att mina sinnen som så länge varit bedövade nu vaknade upp igen.”

Via efterforskningar i arkiven får han tag på en trolig adress och också kontakt med **Vera** som visar sig ha varit granne och tillika barnflicka åt honom före kriget. Vi blir vittne till en hjärtskärande återförening och via Vera får han återigen känslomässig kontakt med sina minnesbilder, med gatstenarna, gränderna, lukter och inte minst genom Veras uppenbarelse och berättelser. Vera blir en länk till modern och han får tillgång till sitt avstängda inre liv. Han återfinner platser från sin tidigaste barndom och minnen som varit spårlöst försvunna kommer åter i dagen. Sinnesintrycken sammanfogade med djupa känslominnen drabbar honom och blir bryggor till hans tidigare liv.

Mottagandet.

Om vi tänker på vad som drabbat Jacques Austerlitz, hur skulle vi kunna beskriva den inverkan detta kan ha haft på hans psyke? Här vill jag försöka reflektera över några enstaka aspekter och vad jag tänker om det.

Vi kan föreställa oss hur hans mamma packar hans ryggsäck och varken hon eller han själv vet vad som kommer att ske med honom. Det fanns inte någon som kunde förbereda honom och det var hans mammas sista utväg. Han är fullständigt vilsen när han åker tåg genom Tjeckoslovakien och Tyskland fram till Hoek van Holland vid holländska kusten. Där står han i led för att gå ombord på fartyget Prague mot Harwich. Han åker tåg till Liverpool station i London och där blir han hämtad av främlingar.

Hur blev han välkommen av familjen Elias? För dem var han inte en övergiven 41/2 årig pojke, utan snarare en pojke som de innerst inne hade längtat efter under en lång tid. De hade egna djupa önsknings om vad detta barn skulle tillföra dem. För att han skulle bli den pojke de drömt om gav de honom ett annat namn, andra kläder, en främmande kultur med en ny religion. De gav honom inte utrymme att förstå var han befann sig, ej heller gav de honom ett språk med vars hjälp han skulle ha kunnat formulera frågor kring vad som hände honom. Han kunde aldrig forma ett inre rum för tankar och känslor och då inte heller symbolisera eller representera det obegripliga. Han var hjälplöst utlämnad åt en värld fylld av gåtfulla och förvirrande budskap.

Sättet han togs emot på får honom att förlora hoppet, då de erfarenheter som skulle ha givit stöd åt honom inte finns tillgängliga. De hallucinatoriska bilderna av en mor som

böjer sig ned för att kyssa honom god natt eller en leende far berättar om saknad och skuld, men också om en obesvarad fråga, *var är de någonstans?* De hallucinatoriska bilderna tröstar honom bara tillfälligt, då hans inre bilder aldrig får någon yttre bekräftelse. Han kan inte fråga sig själv var hans föräldrar tagit vägen, varför han blivit bortskickad eller fantisera om ett återseende, eftersom hans översättning – och tolkningsarbete hade förlamats. Saknaden väcker en smärta som inte går att uthärda.

Som knappt fem år gammal kunde han heller inte avvisa de nya föräldrarna, eftersom han var hjälplöst utlämnad åt deras omsorger och vad de hade att erbjuda honom. För att överleva psykiskt måste han stanna tiden då det traumatiska såret omöjliggör en symboliserad berättelse - en meningsfull berättelse. Men så länge traumat inte kan inlemmas i till en del av hans psykiska verklighet förblir det ett evigt nu:

”Klockan ser jag som något förljuget kanske därför jag, av en inre drift som jag själv aldrig förstått mig på, jämt har spjärnat emot tidens makt och hållit mig utanför det så kallade tidskeendet, i den förhoppningen – tänker jag idag, sade Austerlitz – att tiden inte skall gå, inte skall ha gått, att jag skall kunna följa den bakåt, att allt skall vara som förut .... Eller ingenting av det som historien berättar skall vara sant...” (106)

Och berättaren konstaterar *”att det för Austerlitz fanns ögonblick utan början och slut och att han å andra sidan emellanåt uppfattade hela sitt liv som en blind punkt utan någon som helst varaktighet..”* 122

Med andra ord så tyglar Austerlitz sin psykiska chock genom att frysa ner vitala delar av sitt psyke. Enligt André Green ger det traumatiserande våldet upphov till en mental kortslutning och som en följd av det negativ hallucination, vilken strävar mot att mildra spänningsöverskottet för att lindra det som är outhärdligt. Så länge som det framkallade tomrummet kan tjäna som en inramande struktur kan den negativa hallucinationen ersättas med en önskeuppfyllande hallucination i en strävan att reparera tomrummet. (Green, 1993) Men för Austerlitz fanns inget annat val än att sluta fantisera om en återförening. Det innebär att hans länk till sina primära relationer kommer att suddas ut, vilket leder till en tomhets känsla och meningsförlust. Att förlora de viktigaste relationerna i sin psykiska värld resulterar i ett förfärande hål som han måste blunda för, ett tomrum som ekar med frågan: *Vem är jag?*

Austerlitz har tvingats att koncentrera sig på att överleva. Primitiva psykiska processer som förnekande och negativ hallucination släcker ut och utplånar vitala delar av hans

psykiska värld. Det som gått förlorat är de grundläggande erfarenheter han bar med sig när han skickades hemifrån, erfarenheter som format grunden till hans identitet. Smärtan är förbunden med den outhärdliga saknaden som tvingat honom att bedöva sina känslor. Han kompenserade sin livsviktiga förlust genom att utveckla sina intellektuella funktioner som bl.a. uttrycks genom hans besatthet av detaljer. Hans kamp att överleva psykiskt gör hans inre värld torftig.

Austerlitz tvingades att skapa sig en identitet som en annan. Han blev någon annan och samtidigt förblev han sig själv. Det verkar troligt att hans intellektuella överkompensation är en form som hans psyke konstruerar efter förödelsen. Tomrummet strukturerar hans nya identitet som är att vara främmande inför sig själv. Han tränger bort och suddar ut allt som skulle kunna påminna honom om sitt livs katastrof och allt som kunde få honom att föreställa sig vad han har förlorat.

Upprepning och negativt hallucinerande är försök att tämja det traumatiska våldet som han upplevt. Att binda den destruktiva energin genom upprepning är en kompromiss som bidrar till psykets rigiditet och begränsningar. Det enda som blir kvar av hans grundläggande livserfarenheter ur hans förflutna är frusna sinnesintryck - frusna bilder, eller fragment som skulle ha kunnat ha varit inledningen på en symboliseringsprocess, men som blockerats. En frusen bild är i sig ett resultat av en ofullständig tolkning som tyder på ett misslyckat försök att brygga över fragmenteringen av psyket, den fragmentering som är resultatet av en förödelse. Dessa fragment är rester av något utsuddat som fortsätter att kräva något likt främmande kroppar i det omedvetna (Freud, 1893; Laplanche, 1989)

Att få kontakt med dessa fragment handlar inte om att minnas det förflutna, då de aldrig har blivit förflutna utan det handlar om att få kontakt med ett traumatiskt ögonblick som aldrig kunde erfaras fullt ut. Händelseförloppet har aldrig blivit en del av en inre levd upplevelsevärld och följaktligen kan det varken förstås och omvandlas till ett minne, inte heller berättas eller glömmas. Det är och förblir ett ständigt nu. €

Skräcken för ett sammanbrott

Austerlitz fasa inför att få kontakt med sina inre spöken handlar om skräcken att detta återigen skulle aktivera katastrofen eller som Winnicott skriver: ”att den ursprungliga upplevelsen av primitiv pina inte kan ta sig in i det förflutna så länge jaget inte förmår

samlar in den i sin upplevelse av det närvarande nuet och i omnipotent kontroll nu (förutsatt moderns (analytikerns) hjälpande jagstödjande funktion.) (Divan 3-4/2016 s23) Med andra ord så är Austerlitz skrämmande för ett sammanbrott skrämmande att än en gång hamna i den hjälplöshet och den förtvivlan som rådde, då han inte hade tillgång till sina tankar och sina ord. Han är tvungen att till varje pris undvika att bli utsatt igen.

När Austerlitz möter Vera blir det uppenbart för honom hur hans skrämmande för sammanbrottet har styrts hans liv. När de står på Prags järnvägsstation och skall ta avsked ifrån varandra kommer Vera att tala om resan de gjorde sommaren 1938, innan han transporterades iväg året därpå. Vera berättar: ”Vi åkte tillsammans till Marienbad då, på sommaren 1938, allesammans... och tillbringade tre underbara, nästan saliga veckor tillsammans.” ”Jag bar inte på några som helst minnen av denna sommarvistelse [...] och kanske var det därför som jag senare 1972, just där, i Marienbad inte kunde känna annat än blind ångest inför den vändning till det bättre som höll på att ske i mitt liv.

Austerlitz hade blivit bjuden av en kollega och väninna Marie till Marienbad i ett försök att befria honom ur hans självförvållade isolering. I Maries sällskap tillåter sig Austerlitz att slappna av och de kommer oundvikligen närmare varandra. Han hoppas på att tillfriskna i hennes sällskap, men efter deras första natt tillsammans vaknar han i en sådan bottenlös nöd att han var övertygad om att han bar på en smygande sjukdom. Han tänker att han en gång måste ha begått ett avgörande misstag och att han nu lever ett felaktigt liv.

Närheten som hade uppstått mellan dem var havande med en katastrof, eftersom intimiteten väckte till liv omedvetna minnen som drog igång en upprepning av att han genom egen förskyllan kommer att se till att bli övergiven. Denna upprepnings förbindelse med det ursprungliga sammanbrottet gör det allt svårare för honom att fungera i sitt vardagsliv. Under åren som följde blir han gradvis mer och mer förvirrad och förlorar till sist kontakten med den vanliga verkligheten. Under en lång period vistas han på mentalsjukhus p.g.a. en psykos. En vårdare hittar Maries telefonnummer i hans anteckningsbok och när hon förstår att Austerlitz befinner sig på mentalsjukhus hjälper hon honom att långsamt hämta sig.

Att leva ett felaktigt liv

Ogden (2014) reflekterar över Winnicotts artikel *Fear of Breakdown*, att skräcken för ett sammanbrott är kopplat till något katastrofalt som redan har hänt, men inte har kunnat symboliseras. Utan tankar och ord för upplevelser tidigare i livet kvarstår ett trängande behov av att ta dessa förlorade delar av sig själv i anspråk, att slutligen reparera hålen i erfarenhetsväven för att omfatta så mycket som möjligt av sitt olevda liv.

Vidare understryker Ogden att patienten fortsätter att söka efter detaljer i det förflutna, så länge upplevelsena inte integrerats som en del av subjektets inre värld. Skräcken för katastrofen kommer att upprepas varje gång det obegripliga och främmande aktiveras, när barnet eller den vuxne på något sätt blir påmind. Då väcks den ursprungliga hjälplösheten till liv och skräcken för en psykisk kollaps. Individen är fastfrusen vid det katastrofala tillfället för evigt. Därför insisterar psyket på att försöka omvandla traumat till något begripligt, integrera det till en del av den psykiska verkligheten och skapa ett minne, dvs en historia som kan berättas.

Inre spöken

När Austerlitz får tillgång till det katastrofala är det alltså ett uttryck för psykets krav att hämta hem något olevt (unlived), något ännu ej upplevt. Och för Austerlitz är det romanens berättare och de kvinnor han möter, Marie, som han också förlorar, och inte minst Vera som blir länkar till modern eller symboliska psykoanalytiker. Och för Austerlitz är det nödvändigt att söka efter och försöka återerövra förlorade delar av sig själv. Men som han säger: *”under arbetet med foto var alltid ögonblicket då man på det exponerade papperet ser verklighetens skuggor så att säga komma fram ur intet, precis som minnen, sade Austerlitz, som ju också dyker upp inom oss mitt i natten och för den som försöker hålla fast dem mörknar igen lika snabbt som ett fotografiskt tryck som man låter ligga för länge i framkallningsbadet.”*

I sin inre värld lever Austerlitz i ett permanent nu. Och de massiva gåtfulla budskap som en gång planterades i honom har han aldrig lyckats tyda. Hans primära objekt lever kvar som osörjda spöken som är närvarande genom sin frånvaro. Han har placerat sig i ett mellanläge där han vet att han inte vet. (Laplanche, 1992), eller som Austerlitz själv uttrycker det: *”Faktiskt kunde jag under alla de år jag tillbragte i pastorsbostället i Bala aldrig bli kvitt känslan att något mycket nära tillhands liggande, i sig uppenbart var fördolt för mig. Ibland var det som om jag inifrån en dröm försökte urskilja*

verkligheten; andra gånger tyckte jag att en osynlig tvillingbror gick bredvid mig, så att säga motsatsen till en skugga.”

Omedvetet har Austerlitz både haft ett behov av att skydda sig mot att bli medveten om sina katastrofala förluster och samtidigt leva med kravet att göra sitt osörjda eller olevda liv till en del av sitt förflutna. I hela sitt liv har hans främlingskap fått honom att framhärda i sina försök att förstå sin psykiska verklighet och därmed sätta tiden i rörelse. Det är ur det här perspektivet vi kan förstå hans besatthet av arkitekturhistoria som om den skulle ha kunnat hjälpa honom att förstå sin egen historia. Efter mer än 50 år börjar hans minnesfragment att sippra in i hans medvetande.

Som jag förstår Ogdens ord *unlived* har innebörden av det ordet mycket gemensamt med ordet **osörjd**, inte kunna sörja och då inte heller kunna acceptera och lämna. *Austerlitz* förflyttar sig rastlöst här och tvärs över Europa utan att någonsin hitta hem. Och i hela sitt vuxna liv har Austerlitz uppsökt järnvägsstationer som står för uppbrott och flykt och som också är den plats där han förlorade kontakten med sitt liv. Hans liv tog på sätt och vis slut i en väntsal och det är i väntsalen han söker sina rötter. Förlusten har skapat ett oläkligt sår som styr hans liv.

Efter att han har tillfrisknat från sin psykos, börjar han söka efter sin förlorade mamma. Han är besatt av den bild han bevarat inom sig, av en ung kvinna, och han följer i hennes fotspår då han reser till Theresienstadt för att leta efter spår av henne. Han kunde omöjligt föreställa sig att bilden av hans mamma och en kvinna som befann sig i ghetton skulle kunna vara samma kvinna.

Han blev fullständigt uppslukad av sin önskefantasi att han skulle få se henne kliva ut ur ett fotografi. Han kunde inte sluta leta efter detaljer på bilder och propagandafilmer från Theresienstadt i sitt hopp om att finna henne och göra henne verklig, att hon plötsligt livs levande skulle komma honom till mötes. Om han bara kunde få tag på ett konkret fotografi av henne så skulle han kanske kunna omvandla det levande spöket till en död mamma och börja sörja henne. Han hoppas att de konkreta spåren, detaljerna, skall hjälpa honom, att det bortom detaljerna döljer något ännu ej upptäckt. Mamman som han söker existerar dock bara i hans omedvetna, men bakom den omedvetna fantasin finns något fundamentalt gåtfullt. I det omedvetna finns inget **intet**. Mamman lever kvar som ett spöke.

När han till slut finner ett foto och börjar acceptera mammans öde måste han söka efter sin pappa vars sista spår slutar i Paris under kriget. Austerlitz vandrar planlöst omkring ”i den mot allt förnuft stridande förhoppningen att far skulle komma emot mig rätt vad det var eller stiga ut genom den eller den porten. [...] som om far fortfarande vore i Paris och så att säga bara väntade på ett lägligt tillfälle att visa sig. [...] Och vore det inte tänkbart, fortsatte Austerlitz, att vi också i det förflutna, i det som redan har varit och till största delen är utplånat har avtalade möten och där måste söka upp orter och personer som så at säga bortom tiden hänger samman med oss?” 261

När Austerlitz får kontakt med vad som skett honom och börjar bli medveten om vidden av konsekvenserna för hans liv, att han aldrig fann någon plats i verkligheten blir det en insikt han inte orkar bära.

Han säger: *Det gagnade mig uppenbarligen föga att jag hade upptäckt orsakerna till min obalans, att jag bortom alla de gångna åren med största tydlighet kunde se mig själv som pojken vilken från den ena dagen till den andra blivit skild från det liv han var van vid: förnuftet rådde inte på den känslan av att vara utstött och utplånad som jag jämnt hade hållit tillbaka och som nu bröt fram ur mig med våldsamt kraft.* (235)

Så min egentliga fråga för det här föredraget är: Vad är möjligt att reparera och vad förblir irreparabelt? På den frågan finns naturligtvis inga svar. Men jag tror att den är viktig att hålla fast vid.

Traumat är något absolut främmande och utom räckhåll för psykoanalys eftersom analysens område är önsknings, intentionalitetens sfär.”(AP) Då blir målet för en psykoanalys att få in det traumatiska i en upplevelsebar sfär för att kunna känna och tänka om det.

Att bli traumatiserad är liktydigt med att, med András Pöstyénys ord, ”en människas status som person är hotad och målet med att dra in traumat i ett analytiskt arbete är att hon skall återupprättas.” Hur går det då till att dra in traumat i ett analytiskt arbete då det definitionsmässigt inte kan analyseras? En förutsättning är att ett utrymme skapas där tvånget att upprepa eller mardrömmen – skräcken för sammanbrottet – kan få ta plats för att om möjligt kunna uppleva det icke upplevda och symbolisera det till ett begripligt skeende, att finna källan till sin fruktan som också är att viktiga delar av hans liv har berövats honom. (Ogden)

För att komma åt oformulerade upplevelser i en psykoanalys försöker två subjekt skapa ett sammanhang och ett utrymme åt minnesfragment kopplade till känslor och tankar som ännu inte har kunnat komma till tals. Då formas en plats för att gestalta eller iscensätta det oartikulerade och utrymme åt tankar ännu ej tänkta dvs representerade.

När patienten kan känna och sätta ord på det som givit upphov till traumat kan det omvandlas till ett minne *och* glömmas. Dvs. när traumat kan upplevas i en analys är det strängt taget inte längre ett trauma.

Men att tänka kring det söndertrasade var mer än vad Austerlitz psyke kunde bära.